De gebouwen van coöperatie De Oorsprong in Schalkhaar, vlakbij Deventer. Ondanks 289.000 euro subsidie kwam het project niet van de grond en ging de coöperatie in januari 2011 zelfs failliet. foto links **Boerderij Vandaag** foto rechts **Ab Hakeboom**

Weinig controle op veel subsidie

Wie subsidie aanvraagt hoeft vaak alleen een mooi plan in te dienen dat aansluit bij politieke beleidsdoelen. En dat terwijl de achtergrond van een aanvrager soms de nodige vraagtekens oproept. Zo subsidieerden de provincie Overijssel en de gemeente Deventer een ambitieus landbouwproject, zonder onderzoek te doen naar eerdere faillissementen van de initiatiefnemer. Met opnieuw een faillissement, een lange lijst gedupeerden en een slepend juridisch conflict tot gevolg.

door **Jelte Posthumus**
j.posthumus@destentor.nl

De ooit keurig geploegde akkers rond de boerderij van coöperatie De Oorsprong, in de weilanden bij Deventer, staan vandaag de dag vol onkruid. Waar eerder een uitnodigend terras lag, ligt nu bouwafval en de schuur die bedoeld was om allerlei smakelijke producten te verkopen, staat leeg. Wat enkele jaren geleden begon als een idealistisch initiatief om duurzame, lokale landbouw te stimuleren, is treurig geëindigd. Ondanks enthousiaste steun en 289.000 euro subsidie van de provincie Overijssel en de gemeente Deventer.
De in januari 2011 failliet verklaarde onderneming liet niet alleen een verlaten boerderij, maar ook een lange lijst van gedupeerden en een schuld van ruim twee miljoen euro achter.
Terug naar mei 2006, wanneer ondernemer Bous de Jong uit Lettele, bij Deventer, zich met ambitieuze plannen bij de gemeente Deventer meldt. Honderd hectare landbouwgrond wil hij omtoveren tot een gigantisch complex voor duurzame landbouw, inclusief een hotel en een conferentieoord. De gemeente is erg enthousiast en verhuurt de coöperatie een boerderij en enkele hectaren grond, en geeft 15.000 euro subsidie. Ook een ontheffing van het bestemmingsplan is geen probleem. Onder andere dankzij de vergunningen van de gemeente krijgt De Jong van gedeputeerde Piet Jansen van de provincie Overijssel in totaal 274.000 euro subsidie voor het ambitieuze en sympathieke project. Want hoewel De Jong met zijn ervaring als producent van theater, films en muziekdocumentaires uit een totaal andere wereld komt, sluiten zijn tientallen pagina's tellende plannen naadloos aan bij een provinciale subsidieregeling voor duurzame landbouw.
Los van de vraag of het plan überhaupt levensvatbaar is, tonen provincie en gemeente weinig interesse in de achtergrond van de man die de subsidie aanvraagt en het plan gaat uitvoeren. Ironisch genoeg komen die vraagtekens er uiteindelijk wel wanneer het Louis Bolk Instituut uit Driebergen met 83.650 euro subsidie van de provincie min of meer toevallig onderzoek doet bij De Oorsprong. De onderzoekers plaatsen grote vraagtekens bij het project. Het is te laat: korte tijd later gaat de Oorsprong failliet.
Eenvoudig onderzoek aan het begin van het traject had de nodige vraagtekens over zijn ondernemerstalent opgeroepen. Zo is hij in de jaren tachtig in Utrecht voorzitter en directeur van verschillende ondernemingen op het gebied van theater- en tv-producties, die ondanks meer dan twee miljoen gulden subsidie failliet gaan. De Jong houdt er volgens ex-medewerkers, die in het Utrechts Nieuwsblad van 16 februari 1991 aan het woord komen, een chaotische administratie op na waarin subsidies niet verantwoord worden. Advocaat Willem Bekkers, destijds curator van het faillissement van een van de stichtingen van De Jong, noemt de administratie die hij aantrof weinig professioneel. „Er is bijvoorbeeld geen externe accountant geweest. Het was welwillend, goedbedoeld amateurisme in de kunst, en schuldeisers hebben niets betaald gekregen", aldus Bekkers. „Ik denk dat dan de alarmbellen wel gaan rinkelen bij de overheid." De Jong heeft niet alleen conflicten met huurders, maar geeft ook zijn huurbaas, de gemeente Utrecht, de schuld van het faillissement. „Het dak was zo lek als een mandje, daardoor kon ik de studio's niet verzekeren."

Tien jaar later, rond 2000, wil De Jong met behulp van belastingvoordelen de duurste Nederlandse film ooit maken. 'Ocean Warrior' gaat meer dan 100 miljoen gulden kosten. Duizenden particulieren investeren in de film, maar de beloofde rendementen komen er niet. Net als in Utrecht laat de boekhouding veel te wensen over, zo blijkt uit faillissementsverslagen. Jaarrekeningen zijn niet opgesteld, laat staan dat ze zijn goedgekeurd. Inzicht in de debiteuren-, crediteuren- en vermogenspositie ontbreekt volledig en maar liefst elf bedrijven van De Jong zijn betrokken bij de productie van de film. De onduidelijke geldstromen tussen die bedrijven vormen voor de curator een ware studie. En net als in Utrecht is De Jong zelf weer een van de grootste schuldeisers: bijna twee miljoen euro aan vorderingen zijn afkomstig van zijn eigen bedrijven. Tot de laatste snik blijft hij schermen met nieuwe geldschieters, maar die komen er niet en Ocean Warrior wordt uiteindelijk failliet verklaard. De schuld bedraagt zeker vijf miljoen euro. Aan tafel in tv-programma Pauw & Witteman vertelt acteur Thom Hoffman, met wie De Jong naar eigen zegen goed bevriend is, in november 2011: „Drie dagen voordat zeventig man voor opnamen naar Malta zouden gaan kwam ik voor een dichte deur. Er werd geen telefoon meer opgenomen. De BV was opgedoekt, het geld was verdwenen. Tientallen mensen zijn nooit betaald, waaronder ikzelf."
Terwijl het faillissement van Ocean Warrior tien jaar later nog steeds niet afgerond is, vertoont het Oorsprong-project in Deventer al snel na de subsidieverlening de eerste scheuren.
Het is er een komen en gaan van ondernemers en na een enthousiaste start krijgt De Jong over vergunningsvoorschriften conflicten met de gemeente Deventer, met langlopende rechtszaken tot gevolg. In een processtuk vertelt een ambtenaar: „Tijdens de gesprekken met de heer De Jong heeft hij het vaak over toezeggingen van ambtenaren. Uit navraag bij de betreffende ambtenaren blijkt dan eigenlijk altijd weer dat die toezeggingen nooit gedaan zijn." De Jong ontkent echter dat dit het geval was. Terwijl De Oorsprong tienduizenden euro's betaalt om in het tv-programma van kok Herman den Blijker te verschijnen, ontstaan er tonnen aan schulden, zo blijkt uit interne notulen van de coöperatie. Een bouwstop, allerlei conflicten en oplopende schulden blijken een voorbode van het in januari 2011 uitgesproken faillissement. Een lange lijst van gedupeerden, waaronder met ruim 74.000 euro ook subsidiegever de gemeente Deventer, is het resultaat.

Deskundigen (zie kader rechts: 'Failliet ga je niet zomaar') zijn het erover eens dat onderzoek naar de achtergrond van De Jong op zijn zachtst gezegd verstandig was geweest. En op basis van de eerdere faillissementen hadden provincie en gemeente de subsidie zelfs kunnen weigeren. Maar deze blijken juist zeer terughoudend. „Wij hadden voor het eerst met deze man te maken, dan ga je geen uitgebreid onderzoek doen", aldus gedeputeerde Esther Maij. Volgens haar was het feit dat een bank zich achter het plan geschaard had, voldoende reden om de subsidie toe te kennen. Ook Marco Swart, wethouder in Deventer, voelt niets voor grondiger onderzoek naar subsidieaanvragers: „Je kunt natuurlijk heel stoer standaard alle subsidieaanvragen tegen het licht gaan houden. Maar dan bezorg ik 95 procent van de mensen een hoop rompslomp extra. Ik kan niet beloven dat zoiets nooit meer gebeurt. Zulke mensen zouden niet bestaan als ze niet goed waren in mensen ervan te overtuigen dat iets best kan, terwijl er eigenlijk iets verkeerds in zit." Aanvragers van subsidies, daar komt het in de praktijk op neer, hoeven bij de provincie Overijssel en de gemeente Deventer dus niet veel meer in te dienen dan enthousiaste plannen en hun naam en adresgegevens.
En De Jong? Die huurt vandaag de dag op de luchthaven Twente een aantal oude munitiebunkers, van de gemeente Enschede en zijn subsidiegever de provincie Overijssel. Hij rijpt er kazen die aan ingevlogen koks uit heel Europa verkocht moeten worden. Om een beeld te krijgen van zijn plannen in Twente bezoekt de gemeente Enschede eind 2009, in het kader van vergunningaanvragen door De Jong, wél De Oorsprong, maar niet zijn subsidiegever de gemeente Deventer. Terwijl deze juist over vergunningen doorlopend conflicten heeft met De Jong. Maar die maakt in Twente een nieuwe start. Met wederom grote ambities, en een schone lei.

Deze publicatie is tot stand gekomen in samenwerking met radioprogramma Argos (VPRO). De uitzending van vandaag (12.15-13.00 uur, Radio 1) staat in het teken van dit onderzoek. Terugluisteren kan via www.vpro.nl/argos.

Failliet ga je niet zomaar

Hoogleraar bestuursrecht Willemien den Ouden, van de Universiteit Leiden, is niet verbaasd over het gebrek aan controle. „Er gaat vooral veel belangstelling uit naar wat je van plan bent. Wat betreft de persoon achter de aanvraag blijft het vaak bij het minimale."
Volgens Den Ouden stelt de Algemene wet bestuursrecht duidelijk dat elk besluit zorgvuldig moet worden voorbereid. „Wanneer er een reden is om meer nauwgezet naar een aanvrager te kijken, moet je dat dus ook doen." Marco Swart, wethouder in Deventer, verwijst echter naar dezelfde wet wanneer hij zegt: „De wet zegt dat wij mensen zonder vooringenomenheid moeten benaderen. Het zou dus raar zijn als wij het privéleven of de zakelijke geschiedenis van mensen oprakelen." Maar zo eenzijdig als Swart het schetst, is het volgens Den Ouden dus niet. Dat noemt Swart 'academische naïviteit'. „Dan bezorg ik 95 procent van de mensen veel rompslomp, met het risico dat een paar boosdoeners er nog steeds doorheen glippen."
Ook de provincie Overijssel lijkt geen aanleiding te zien tot onderzoek naar subsidie-aanvragers. „Het is niet zo dat wij tot op de bodem iemands verleden checken. Wanneer een aanvraag binnen een subsidieregeling past en er zijn andere investeerders die er blijkbaar ook vertrouwen in hebben, dan is er geen reden om een subsidie af te wijzen", aldus gedeputeerde Hester Maij. „Van de tien subsidies gaat er misschien één een keer fout." Volgens Maij had de provincie niets kunnen doen met de informatie over de eerdere faillissementen van De Jong. Maar Albertjan Tollenaar, van de afdeling bestuursrecht van de Rijksuniversiteit Groningen, vertelt dat de gemeente en de provincie de subsidieaanvraag zelfs hadden kunnen weigeren. „De Algemene wet bestuursrecht biedt de mogelijkheid subsidie niet te verlenen, bij gegronde redenen om aan te nemen dat het fout zal gaan. Het feit dat iemand al twee keer failliet is gegaan, doet toch wel vermoeden dat hij een bepaalde bedrijfsvoering hanteert die niet echt handig is. Was het onhandigheid of fraude? Ik zou dat wel eens uitgezocht willen hebben."
Volgens Bous de Jong is de ondergang van Ocean Warrior de schuld van investeringsmaatschappij MPC. Deze zou gelogen hebben over binnengehaalde investeringen, waarna hij miljoenen euro's is gaan uitgeven. De ondergang van De Oorsprong wijt hij aan een opgelegde bouwstop en pesterijen door gemeenteambtenaren in Deventer: „Opeens werden er allerlei andere bouwnormen gesteld." De miljoenenschuld van De Oorsprong is volgens de ex-bestuurder niet door hem maar door andere leden van de coöperatie veroorzaakt.